01/01/2022

Τα έθιμα της Πρωτοχρονιάς

/ Παράδοση

Η βασιλόπιτα, το φλουρί, το σπάσιμο του ροδιού, το ποδαρικό, τα κάλαντα αποτελούν για πολλά νοικοκυριά πατροπαράδοτα έθιμα που τιμούνται κάθε χρόνο, τέτοιες μέρες.

«Η αρχή και το τέλος, ως όρια στον κύκλο του χρόνου, στον κύκλο της ζωής αλλά και σε διαδικασίες κοινωνικές και οικονομικές, σημαίνονται με μια σειρά από πίστεις, δοξασίες και εθιμικά δρώμενα. Έτσι και η αρχή του έτους, η Πρωτοχρονιά, στην κορύφωση του Δωδεκαημέρου, διατηρεί την ιδιαίτερη σημασία που είχε παλιότερα, όταν η καλή χρονιά συνδεόταν με την καλή σοδειά και οι ανθρώπινες δραστηριότητες ήταν σε στενή αλληλεπίδραση με τη φύση» εξηγεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η εθνολόγος και λαογράφος, προϊσταμένη Συλλογών, Έρευνας και Τεκμηρίωσης Λαϊκής Τέχνης του Μουσείου Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού, Παναγιώτα Ανδριανοπούλου και συνεχίζει: «Στα προχριστιανικά χρόνια κάθε Σεπτέμβριο (κάτι που έχει διατηρήσει ως τις μέρες μας η εβραϊκή θρησκεία), τώρα πλέον κάθε Ιανουάριο για τους χριστιανικούς πληθυσμούς, η Πρωτοχρονιά είναι

ίσως η μέρα που συγκεντρώνει τις περισσότερες ευχές και ιεροπραξίες για ευετηρία και καλοτυχιά: το ρόδι που -παλιότερα λειτουργημένο στην εκκλησία το πρωί της Πρωτοχρονιάς- σπάει ο νοικοκύρης στο κατώφλι του σπιτιού, και ο βολβός που κοσμεί τις εξώπορτες συμβολίζοντας την αναγεννητική δύναμη της γης, τα τυχερά παίγνια και το φλουρί της βασιλόπιτας, τα κάλαντα της παραμονής και το ποδαρικό ανήμερα: όλα καλούν την θεά τύχη σε κάθε σπιτικό», συμπληρώνει.

Παλιότερα, τα κάλαντα λέγονταν το βράδυ της παραμονής και όχι πρωί όπως συνηθίζεται σήμερα. «Από την παραμονή κάλαντα με ευχές για καλοτυχιά ακούγονταν σε κάθε γωνιά της χώρας, αστική, ημι-αστική ή αγροτική. Παλιότερα από ομάδες ενηλίκων αποβραδίς, σταδιακά κυρίως από παιδιά, το πρωί της παραμονής, τα κάλαντα της Πρωτοχρονιάς ακολουθούσαν τους στιχουργικούς κανόνες και τη γλώσσα κάθε περιοχής, πριν επικρατήσει η μορφή των αστικών καλάντων «Αρχιμηνιά κι Αρχιχρονιά», αναφέρει η Π. Ανδριανοπούλου στο Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων.

Βασική θέση στο εορταστικό τραπέζι από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έχει η πίτα και το λεγόμενο «μάντεμα». Προσαρμοσμένη στις διατροφικές συνήθειες και τα υλικά κάθε τόπου, η πίτα ένωνε και ενώνει τους συνδαιτημόνες γύρω από το «μάντεμα» της καλοτυχιάς που φέρνει το κρυφό φλουρί. Στη Θεσσαλία και τη Μακεδονία η παραδοσιακή βασιλόπιτα ήταν και είναι αλμυρή. Στο παρελθόν τα «μαντέματα» είχαν σχέση με την επαγγελματική δραστηριότητα της οικογένειας : μαλλί για τους κτηνοτρόφους και σπόρους από όσπρια ή κομματάκια άχυρο, για τους καλλιεργητές. Η βασιλόπιτα όπως έχει επικρατήσει σήμερα ως γλύκισμα, έχει μικρασιατικές καταβολές. Οι γλυκές γεύσεις που αφήνουν τα υλικά της πίτας και των γλυκισμάτων των ημερών, νοηματοδοτούν ένα γλυκό νέο έτος.

Την παραμονή της **Πρωτοχρονιάς** σε αρκετά μέρη, όπως στην Αλεξάνδρεια Ημαθίας, εξακολουθούν να τηρούνται ιδιαίτερα έθιμα. Τα περίφημα Ρογκάτσια αποτελούνται από ομάδες, ντυμένες με φουστανέλες και αρματωμένες με σπαθιά, οι οποίες με τη συνοδεία ζουρνάδων και νταουλιού περιδιαβαίνουν δρόμους, σπίτια και καταστήματα των πόλεων. Μοιράζοντας ευχές για καλοτυχία συγκεντρώνουν φιλέματα για κοινωφελείς σκοπούς. Έτσι, αναβιώνει η αλλοτινή αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια της κοινότητας. Στο χωριό Παπαγιάννη στη Φλώρινα, ανήμερα το πρωί της Πρωτοχρονιάς, κάτοικοι με ζωόμορφες μεταμφιέσεις και κουδούνια τριγυρνούν στους δρόμους του χωριού συνοδεία χάλκινων οργάνων. Υπό κανονικές συνθήκες, καταλήγουν σε μεγάλο χορό στην πλατεία, ξορκίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις σκοτεινές δυνάμεις και τις απειλές της σοδειάς. Στην Καστοριά, την Κοζάνη και γενικότερα στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία υπάρχουν παρόμοιας ερμηνείας εθιμικά δρώμενα. Στα Αρκουτσάρια στο χωριό Κλεισούρα, άνδρες

φορούν μακεδονομαχικές φορεσιές και ζωόμορφες μάσκες. Στο Επταχώρι, οι Μπουμπαραίοι φέρουν κουδούνια και έχουν μορφές ζώων. Γνωστοί για τη...δράση τους είναι και η ποντιακής καταγωγής Μωμό(γ)εροι.

«Ας κλείσουμε με μια εικόνα από τη Θράκη» επισημαίνει η Π. Ανδριανοπούλου, και καταλήγει: «Ομάδες παιδιών κρατώντας γυμνά κλαδιά αγριοκυδωνιάς, σουρβιάς, στολισμένα με κουρελάκια και καραμελάκια καλωσορίζουν το χρόνο στους δρόμους ευχόμενα :

Σούρβα σούρβα, γιρό κουρμί

γιρό κουρμί, γιρό σταυρί

σαν ασήμι, σαν κρανιά

κι του χρόν’ ούλ’ γιροί,ούλ’ γιροί καλόκαρδοι.

Σούρβα σούρβα για χαρά

γιά σταφίδις, γιά παρά

γιά καρύδις, γιά μπαντέμια

γιά ένα ξυλουκέρατου».

Πηγή: ΑΠΕ/ΜΠΕ – Μαρία Παππά